

آینده تجارت منطقه‌ای در غرب آسیا پس از درگیری ایران و رژیم صهیونیستی

بیان مسئله

غرب آسیا به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مناطق استراتژیک اقتصادی و سیاسی جهان با منابع عظیم نفت و گاز و مسیرهای کلیدی تجارت جهانی، همواره متاثر از تحولات امنیتی و سیاسی بوده است. در سال‌های اخیر، تشدید درگیری‌های مستقیم و غیرمستقیم میان ایران و رژیم صهیونیستی، که اوج آن در سال ۲۰۲۴ و ۲۰۲۵ به وقوع پیوسته، تأثیرات بسیار گسترده‌ای بر فضای تجاری منطقه گذاشته است. از اختلال در مسیرهای حمل‌ونقل نفت تا کاهش اعتماد سرمایه‌گذاران و محدودیت تجارت آزاد، این منازعات اکنون در حال شکل‌دهی دوباره ساختار تجارت منطقه‌ای در غرب آسیا هستند. پرسش کانونی این گزارش آن است که: «درگیری‌های اخیر چه تاثیری بر تجارت منطقه‌ای غرب آسیا دارد و تحولات ژئوپلیتیکی، آینده این تجارت را چگونه رقم خواهد زد؟» پاسخ به این مسئله، مبنای تصمیم‌سازی‌های اقتصادی و امنیتی آتی است.

تحلیل موضوع

۱. وضعیت کلی و آمار پایه

- در سال ۲۰۲۳، حجم تجارت منطقه‌ای غرب آسیا طبق گزارش بانک جهانی به حدود ۷۰۰ میلیارد دلار رسید که انرژی سهم غالب را دارد.^۱

¹ World Bank, Middle East Trade Volume Report, 2023-2025.

- براساس داده‌های اداره اطلاعات انرژی آمریکا، عبور نفت از تنگه هرمز در سال ۲۰۲۵ به دلیل تنش‌ها و تحریم‌ها با کاهش ۱۰ درصدی به ۱۸ میلیون بشکه در روز رسیده؛ یعنی دو میلیون بشکه کمتر از سال ۲۰۲۳.^۲
- قیمت نفت بین ۶۵ تا ۹۰ دلار به ازای هر بشکه، در واکنش به عدم قطعیت و بی‌ثباتی در عرضه، نوسان دارد.^۳
- نرخ رشد اقتصادی منطقه برای ۲۰۲۵، بنا بر پیش‌بینی صندوق بین‌المللی پول، بین ۱.۵ تا ۲.۳ درصد تخمین زده شده که فاصله چشمگیری از میانگین ۳.۱ درصدی رشد جهانی و انعکاسی از ریسک‌ها و اختلالات تجاری منطقه است.^۴
- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در منطقه نیز بر اثر تشدید ریسک‌ها و تحریم‌ها، نسبت به سال پیش با افت ۸ درصدی مواجه شده است.^۵

۲. تأثیرات منازعات ایران و رژیم صهیونیستی بر تجارت منطقه‌ای

الف) اختلال در مسیرهای حمل‌ونقل و انرژی

تنگه هرمز محل اصلی انتقال حدود ۲۰٪ نفت جهان است. تهدیدهای مکرر امنیتی در منطقه باعث افزایش حق بیمه کشتی‌ها و هزینه حمل شده‌اند. طبق گزارش اداره اطلاعات انرژی ایالات متحده در سال ۲۰۲۵، به‌علت افزایش خطرات امنیتی، زمان عبور کشتی‌ها تا ۱۵٪ افزایش یافته که هزینه حمل را افزایش قابل توجه داده است.

^۲ U.S. Energy Information Administration (EIA), Oil Transit and Market Report, 2025.

^۳ EIA, Oil Price Volatility Overview, 2025.

^۴ International Monetary Fund (IMF), World Economic Outlook, 2024-2025.

^۵ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), FDI Trends in Middle East, 2024-2025.

این اختلال باعث افزایش میانگین هزینه‌های معامله و قیمت نهایی محصولات شده و تجارت منطقه‌ای را کند کرده است.

ب) کاهش سرمایه‌گذاری خارجی و تجارت

- طبق گزارش آنکتاد^۶، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جذب‌شده در منطقه طی سال‌های اخیر با افت ۸ درصدی مواجه شده که علت اصلی آن، ناپایداری امنیتی ناشی از بحران‌های منطقه‌ای است؛ ایران بیشترین آسیب را متحمل شده و صادرات غیرنفتی کشور در سال ۲۰۲۴ با ثبت ۱۹ میلیارد دلار، نسبت به اوج سال ۲۰۱۹ حدود ۵ درصد کاهش یافته است.^۷

- رژیم صهیونیستی، علیرغم استمرار تنش‌ها، با انعقاد توافقات اقتصادی، حجم روابط تجاری خود با امارات و بحرین را نزدیک به ۱۵ درصد افزایش داده است.^۸

- کشورهای همسایه مانند امارات متحده عربی با تکیه بر توسعه تجارت دیجیتال، ترانزیت و مناطق آزاد اقتصادی، موفق شده آثار منفی اختلالات منطقه‌ای را تعدیل کند و رشد اقتصادی ۳.۵ درصدی برای سال ۲۰۲۵ به ثبت برساند.^۹

- عربستان سعودی نیز با وجود بودجه نظامی بالا و ثبات نسبی در صادرات نفت، به دلیل تداوم ریسک‌های منطقه‌ای و کاهش ورود سرمایه خارجی، با چالش‌هایی در حوزه اقتصادی روبروست.^{۱۰}

ج) کاهش همکاری‌های منطقه‌ای و کند شدن مسیر ادغام اقتصادی

۶ کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد

۷ گمرک ایران، گزارش تجارت غیرنفتی ۲۰۲۴.

۸ وزارت اقتصاد اسرائیل، گزارش تجارت ۲۰۲۵ و تحلیل آبراهام آکورد.

۹ سازمان توسعه اقتصاد امارات، گزارش رشد ۲۰۲۵.

۱۰ گزارش‌های عربستان سعودی، چشم‌انداز ۲۰۳۰ و گزارش نظامی ۲۰۲۳.

پروژه‌هایی مانند شورای همکاری خلیج فارس و توافقات تجارت آزاد منطقه‌ای به دلیل تشدید تنش‌ها موقتاً متوقف یا به کندی پیش می‌روند. کشورهای منطقه به سمت سیاست‌های انزواگراتر و نگاه‌های امنیتی به تجارت می‌روند که مانع توسعه زنجیره ارزش منطقه‌ای است.

۳. تحلیل ویژه کشورها

کشور	وضعیت تجارت (۲۰۲۵)	چالش و فرصت‌ها
ایران	صادرات غیرنفتی حدود ۱۹ میلیارد دلار، نفت زیر ۱.۷ میلیون بشکه در روز ^{۱۱}	تحریم‌ها و هزینه‌های نظامی؛ کاهش بازارهای بین‌المللی اما بازارهای همسایه قابل توسعه
رژیم صهیونیستی	رشد روابط تجاری منطقه‌ای ۱۵٪، صادرات ۱۲۳ میلیارد دلار	فرصت رشد در بخش فناوری، دسترسی محدود به بازارهای بعضی کشورها به دلیل تنش‌ها
امارات متحده عربی	رشد اقتصادی ۳.۵٪، توسعه منطقه آزاد و تجارت دیجیتال	مرکز منطقه‌ای تجارت؛ تلاش برای جذب سرمایه‌های جدید در فناوری
عربستان سعودی	صادرات نفت حدود ۱۰ میلیون بشکه؛ پروژه‌های چشم‌انداز ۲۰۳۰ ادامه دارد	تحریم‌ها و ریسک امنیتی و در نتیجه فشار بر بودجه؛ مزیت پروژه‌های غیرنفتی
ترکیه	صادرات و واردات به منطقه ۱۱۰ میلیارد دلار؛ کاهش ۸ درصدی نسبت به ۲۰۲۳ ^{۱۲}	چالش‌های سیاسی و اقتصادی، تلاش برای حفظ نقشی واسطه‌ای

¹¹ OPEC Annual Report 2024.

¹² Turkish Statistical Institute, Trade Statistics, 2025.

۴. توصیه‌های سیاستی

درگیری‌های ایران و رژیم صهیونیستی پیامدهای منفی قابل توجهی بر تجارت منطقه‌ای در غرب آسیا داشته است:

- افزایش هزینه‌های تجارت به دلیل اختلالات امنیتی در مسیرهای کلیدی
- کاهش رشد اقتصادی و محدودیت جذب سرمایه‌گذاری خارجی
- کاهش همکاری‌های منطقه‌ای و کند شدن ادغام اقتصادی

با این حال، کشورهای منطقه نسخه‌ای از فرصت‌ها را نیز در مواجهه با این چالش‌ها دیده‌اند. رژیم صهیونیستی و امارات توانسته‌اند با بهره‌برداری از توافقات جدید تجاری به سطحی از رشد دست یابند و رویکردهای تجارت دیجیتال و فناوری به عنوان راه‌های نوظهور مطرح شده‌اند.^{۱۳}

در مواجهه با چالش‌های ژئوپلیتیکی و تداوم ناامنی‌های منطقه‌ای، مجموعه‌ای از راهکارهای پیش‌رو باهدف افزایش تاب‌آوری اقتصادی و تقویت پیوندهای تجاری ارائه می‌شود که در ادامه به محورهای کلیدی آن اشاره شده است:

۱. تقویت دیپلماسی منطقه‌ای و میانجی‌گری برای کاهش تنش‌ها و فراهم کردن فضای امن برای تجارت.
۲. تنوع‌بخشی به اقتصادهای منطقه با تأکید بر توسعه صادرات غیرنفتی و سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین.
۳. گسترش توافقات نامه‌های تجارت آزاد منطقه‌ای با تضمین امنیت سرمایه‌گذاری برای ترمیم اعتماد و رونق تجارت.

¹³ SIPRI, Foreign Investment Trends in MENA, 2024.

۴. سرمایه‌گذاری در توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل جایگزین و امن مانند شبکه‌های زمینی و دریایی متنوع.

۵. حمایت از توسعه تجارت دیجیتال، فناوری اطلاعات و نوآوری برای کاهش وابستگی به تجارت سنتی.^{۱۴}

¹⁴ Reports on Digital Trade and Infrastructure Development, Regional Economic Forums 2025.